

AZ ÁLLATOK LELKIVILÁGA.

Írta: DR. FROMM GÉZA.

ALÉLEK létezésének és nem létének kérdése majdnem olyan régi, mint az Isten-ség s az Istenfogalom rejtélyeinek kutatása. A meglévő dolgokban okaik, törvényeik kutatása nélkül meg nem nyugvó, előretörő emberi elme öntudata őskorától kezdve keresi az összefüggést okozatok és okok között és ha az okot nem ismeri, az okozatok elemzése, bonczolása és kiismerése útján igyekszik ahhoz eljutni. Nem elégszik meg a szemei előtt lévő, érzékelhető eredménnyel, hanem annak létrehozóját keresi, sőt részt kíván venni a létrehozás, az előállítás nagy munkájában is.

Csak hogy a természetben minden bölcs előrelátással készül s így a természetnek gondja van arra is, hogy az ő csodás egyszerűségű, fenséges nagy titkai ne legyenek olyan könnyen hozzáférhetőek, hogy fölfedezésükkel esetleg magának a természetnek a rendje is megváltoztatható és feldönthető legyen.

Az önfönntartó és fajfönntartó ösztön, a mely a legkisebb életképes paránynak is fő-fő jelleme, a természet háztartásában olyannyira irányadó és uralkodó tényező, hogy minden ellene intézett támadással szemben nyomban és annál hatásosabban és erélyesebben védekezik, mentől fontosabb létfeltételét akarjuk megközelíteni.

Ez az ösztönszerű és folyton működő önvédelem teszi nehezzé és a célhoz közeljutás hatványai szerint nehezebbé a természeti törvényeknek s ezek előidéző és ható okainak a megismerését, vagy csak megsejtését is.

Ha elgondoljuk, hogy a szervetlen anyagok összetételének vélt pusztá föld minden elemet magában foglal, melyből a szervetlen és szerves anyagok előállanak; midőn látjuk, hogy a csira: földből, levegőből és vízből szívja föl, szedi össze, válogatja ki és állítja elő a gyökeret, szárat, levelet, virágot, gyümölcsöt — a szín, szag és íz milliárdnyi változatát — a növényi és ezekkel való táplálkozás útján az állati test húsos és csontos, szerves és szervetlen összetételét s ennek minden alapelemét, a tápláló és mérgező, a fönntartó és élő anyagokat; a látást és ezenkívül tudja az ég miféle, előtünk ismeretlen s általunk meg sem ismerhető jelenségeket; a növést, fejlődést, átalakulást, az elmulást és levést s ennek csodás közvetítőjét, az újabb csirát; és a midőn a «porból lettünk és porrá leszünk» folytonos tapasztalása mellett sem földözünk föl a földben egyebet pornál s ebből az életet adó csira segedelme nélkül se élő, se élettelen növényt vagy állatot előállítani nem tudunk; — a midőn magunk is élünk és körülöttünk is életet látunk, sőt ezt utódainkkal is közvetítjük és még sem tudjuk, hogy

tulajdonképen mi is az élet; — a mikor fölállítjuk a tételt és érezzük, tapasztaljuk annak igazságát, hogy t. i. a természet háztartásában semmi el nem múlik és mégis folyton azt látjuk, hogy az egyesek élete örökre és visszatérés nélkül megszűnik, nyom nélkül elenyészik; mikor tehát azt tapasztaljuk, hogy az anyag és az élet különböző két valami és a szellemi élet jelenségeit mégis anyagcserével, anyagkiválasztással és bizonyos anyagok hiányának vagy előfordulásának és mennyiségének a föltételezésével tudjuk és próbáljuk megérteni vagy megokolni; midőn tehát az élet magasabb, elvontabb részét, a lelki életet az anyagból vezetjük le: akkor eléggé nyilvánvaló, hogy a léleknek magának a megismerésétől, sőt létezésének és nem létezésének a megállapításától is nagyon, de nagyon messze vagyunk.

Legfőlebb föltételezéséről beszélhetünk. Az élet tulajdonképen csak jelenség. Elvont, pontosan meg nem határozható valami, a mely feltétlenül van és létének alapföltételét embernél, állatnál egyaránt a csirában találja. Ebben van összeszorítva, megtömörítve az illető növény vagy állat egész életkorára, néha századokra szóló életerő. Ebből indul ki, nő, fejlődik, hat, a míg alá nem hanyatlik és meg nem szűnik, tekintet nélkül arra, hogy hozott-e létre magához hasonló ivadékot, új nemzedéket s ebben új életet, vagy sem. Ámde hiába szemléljük akár az állati, akár a növényi mag hosszú időre életképes csiráit, az azokban szunnyadó életnek csupán jelenlétét tudjuk legfőlebb megállapítani, egyéb jelenségeit azonban távolról sem. Nincs eszközünk, szervünk, érzékünk, mértékünk a hozzáférhetésre és fölismerésre. Ha már magával az élettel így vagyunk, a melyről tudjuk, hogy föltétlenül van, mennyivel nehezebb helyzetben kell lennünk a lélekkel szemben, a melynek a létezése sem biztos előttünk. De mivel bizonyos belső ösztön, bizonyos sejtés és meg nem magyarázható belső sugalmazás ránk kényszeríti a gondolatot, hogy léleknek kell lennie és mivel a léleknek tulajdonított életjelenségek csakis az élettel kapcsolatban s az élő testtel együtt fordulnak elő, vagy legalább is mással kapcsolatban lelket feltételeznünk eddig nem sikerült; mai fogalmak szerint a lelket csakis az élet kísérlőjének képzeljük és azzal együtt járóknak tekintjük. Hogy melyik oka, vagy alapja a másiknak, azt az eddigiek szerint, midőn t. i. a lélek létezése csak feltevés és nem bizonyos, megállapítani nem lehet.

Hanem azért abból, hogy véges emberi érzéssel a lelket fölismerni és kimutatni nem sikerült, nem következik az, hogy lélek nincsen. Volt idő, mikor a villamosságról és delejességről sem tudtak és ezt sem voltak képesek sem előállítani, sem kimutatni; de azért delejesség és villamosság volt akkor is, a mint hogy ezek lételét tagadni ma már nagy merészség lenne.

Nagyon távol állunk még attól, hogy a mit kimutatni nem tudunk, annak létezését kétségbe vonhatnánk. Hiszen csak öt érzékünk van és pedig milyen gyarló, véges érzékünk! Miért ne lehetne ezeken felül még más öt olyan érzéket is elképzelni, a milyen nekünk nincsen és miért ne lehetnének az állatoknak és növényeknek esetleg ilyen érzékeik is? Avagy lenne-e fogalmunk a látásról és a szinekről, ha nekünk látó érzékünk nem volna. És ha én, az én rossz szememmel a levegőben reptülő kis madarat meg nem látom, azt más még egészen jól látja és ha az sem látná, azért még sem mondhatjuk, hogy az a madár nem röpül ott. — Vannak apró szervezetek, a melyeket

csak görcsővel lehet fölfedezni és miért ne lehetnének ezekben ismét olyan apró parányiságok, (mikroorganizmusok), a melyek nagyság tekintetében épen olyan arányban álljanak az előbbiekhöz, mint ezek állanak mi hozzánk? Vagyis, ha a mikroorganizmusoknak emberi műveltségük és hozzájuk mért parányiságú görcsőjük volna, miért ne fedezhetnének föl azok hozzájuk viszonyítva is csak görcsővi szervezeteket épúgy, mint mi? Vagy nem lehetséges-e, hogy a világegyetemben mi magunk is csak parányok parányainak a parányai vagyunk s a föld maga is csak mikroorganizmus valamely óriás szervezet egyik parányi sejtjében? És ha a nagyságnak vannak mérhetetlen kiterjedései s ilyenek a csillagászat útján elképzelhetők, miért ne lehetnének a parányiságnak is és pedig épen olyan vagy talán még nagyobb mértékben is? Csak azért ne lennének, mert mi kimutatni nem tudjuk őket? S a mit ki tudunk mutatni, mivel mutatjuk ki? Gyarló és véges eszközökkel! Képzeljük el, hogy ha ugyanezeket a mi görcsővi mikroorganizmusaink állítják elő maguknak, miket fedezhetnek föl azok, általuk? Bizonyára olyasmiket, a miket mi se kimutatni, se érzékelni nem tudunk. Talán a mindent betöltőnek vélt étert s ennek alkotó elemeit, talán az élet s a lélek állagát, vagy ezeknél is csodásabb egyetmásokat. S ezek csak azért ne léteznének, mert őket kimutatni nem tudjuk?

Azért bizony lehetnek és lehet még lélek is a világon. És mivel emberi fogalmak szerint a lélek csak élőben és az étellel kapcsolatosan nyilvánul, nem lehetetlen, hogy mindennek van lelke, a mi él és pedig nem csak az embernek, hanem az állatnak, sőt a növénynek is.

Miért ne lehetne? Mert lelki életük jelenségei nem a mienkkel megegyező módon, téren és alkalommal nyilvánulnak? Nagyon sok emberi önzés és önhiúság kell ahhoz, hogy a lehetőséget kizártnak tartsuk! Mert a mint a testi fejlettségnek, igényeknek és testi életnek; a miképen a szellemi fejlettségnek, igényeknek és életnek fokai és fokozatai vannak, épúgy lehetnek változatok, kezdetlegesebb és fejlettebb alakulatok és jelenségeikben elütő életmozzanatok a lélek életében is és pedig olyanok, melyeket mi még nem ismerünk.

Hiszen nem ismerjük még a saját magunk lelki világát sem! Kisérletli, vizsgálati tapogatódzásnál tovább még e téren sem jutottunk. Hogyan ösmernők tehát az állatét, vagy épen a növényét?

Az ember lelki világával hasonlatos jelenségeket az állatoknál ki lehet mutatni és ki is mutatták sokan.

Ezek kiegészítéseül óhajtanék egyet-mást megemlíteni.

Ezzel kapcsolatban nem merném határozottan elfogadni azt a tételt, hogy a lelki és testi élet egymástól külön álló, független valami. WUNDT és társai igen szép okadatulással harcolnak e tétel mellett, állítván, hogy idegélet és lelki élet között semmi összefüggés nincsen s ezek egymástól függetlenül, egymás mellett folynak le (psychophysikai parallelizmus), bizonyos vonatkozásokkal egymásra. Tagadják a lélek létezését s a lelki jelenségeket az anyag életjelenségeinek tartják. A lelket azonban, OSTWALD nyomán, bizonyos physikus energiával helyettesítik. Vagyis tulajdonképen mégis elfogadják, csak más névvel nevezik. A mint említém, elfogadták azt is, hogy a lelki és idegélet vonatkozással vannak egymásra. Ha most hozzávesszük, hogy lelki életjelensé-

geket csakis élő anyagokon lehetett eddig fölfedeznünk és a testi, az idegélet viszonyai, ezek zavartalan vagy háborított folyamata a test jóléte vagy fájdalma és betegsége s a testi életműködést előmozdító vagy hátráltató tényezők óriási befolyással vannak a lelki élet jelenségeire, sőt azokat egyenesen létrehozzák, túlságba fokozzák vagy megszüntetik és viszont a lelki élet hasonló mozzanatai sem közömbösek a testi és idegéletre, a mennyiben azt nemcsak jobbra vagy rosszabbra tehetik, hanem teljes romlásba is vihetik s így e kettő egymással elválaszthatatlan szoros kapcsolatban van; úgy hiszem, kockázatos föltevés az, hogy a kettő teljesen független egymástól.

Épen ilyen szélsőség talán a VERWORN elmélete is, mely szerint meg csupán lelki élet van s a testi működés ennek csak egyik jelensége.

Czélom ezúttal azonban nem az, hogy a lélek létezésének vagy nem létezésének s a testhez való viszonyának kérdéséhez szolgáltatassak gondolatokat, hanem néhány újabb adat fölemlítése annak a bizonyítására, hogy olyasforma életjelenségek, a melyeket manapság lelkieknek nevezünk, előfordulnak az állatoknál is, sőt a nem gerinczes állatoknál is.

Azt, hogy a gerinczes állatok életében vannak ilyenek, manapság már általánosan elismerik. De előszeretettel próbálják megtagadni a gerincztelenektől és pedig csupán csak azért, hogy nyomot, alapot találhassanak a gerinczes állatok lelki jelenségeinek és végeredményben az emberi lélek létezésének a megtagadhatására s a lelki jelenségeknek a testi életműködésekkel levezethetésére. Hogy a kettő szoros kapcsolatban van egymással, az bizonyos. A bánat, szomorúság, levertség, lelki lehangoltság (depressio) a szellemi munka, a szellemi túlterheltség (surménage), a lelki elfáradás, fáradtság és kimerülés mind a testi életjelenségekkel járnak és másféle anyagokat választanak ki, mint ugyanazon életjelenségekkel járó ellentéteik. A szellemi túlterheltség és kimerülés pedig szervi elváltozásokat, bénulást, hűdést, tehát testi betegségeket (paralízis, myelitis, sclerosis) és végeredményben halált okozhat, sőt okoz is. A kapcsolat tehát bizonyos és az említett elváltozások, valamint a szellemi munka és fejlettség mértékeül szolgáló ideg-, agyérettség és terime bizonyossá tették azt is, hogy a lelki jelenségek a legnagyobb hatást az idegekre s ezek középpontjára, az agyra gyakorolják.

Azoknál az állatoknál tehát, a melyeknek idegrendszerük és agyvelejük van, nem valami lehetetlenség a lelki jelenségek föltételezése. A nélkül, hogy kutatók, vajjon melyik a másikkal az alapföltétele (az idegrendszer és agyvelő-e a lelki jelenségeknek, vagy az utóbbiak az előbbiek kifejlődésének) — elegendő rámutatnunk arra, hogy a természetben semmi sem felesleges s a természet minden egyes szervezetet úgy alkotott, hogy valamennyiben benne van a többiek minden, bármely jellegzetes vagy sajátos (specziális) életfeltételének a magva. Vagyis az őállat, az őcsira tulajdonképen teljesen azonos minden szervezetnél, csakis az életmód irányítja annak fejlődését fajonként és törzsenként egymástól elütővé. Azok a szervek, a melyeket az illető állat nem használ, elkorcsosulnak, ki sem fejlődnek, sőt csirájukban visszafejlődnek. Már most, a melyik állatnál ideget, sőt agyvelőt találunk, annak bizonyosan kell, bármi kezdetleges idegéletet, lelki vagy szellemi életet élnie, akár tetszik ez nekünk, akár sérti a hiúságunkat. És csodálatos! Miért engedjük meg a föltevést, hogy a ló, a kutya, a majom, az

elefánt, vagy a madár szellemi életet éljen és miért vonjuk meg ezt a kedvezést a hangyától, méhtől, darázstól vagy más rovartól? Miért volna ezek szellemi vagy lelki élete lealázó a szervezetileg velük tagadhatatlanul rokon emberre?

Szerintem nem lealázó, hanem érdekes és tanulságos. Ámde nemcsak ezen az úton lehet következtetni az állatok lelki életére, hanem egyes tapasztalatai és kísérleti tényezőkből is, a melyek annak bizonyítékául szolgálhatnak. Ha az emberi agy méretei, súlya, állaga és tekervényei egyenes arányban vannak az emberi értelem fejlettségi fokával, akkor az állatok és pedig a rovarok agyvelejének hasonló jelenségeiből szintén a szellemi és lelki élet bizonyos fokára lehet, sőt kell következtetnünk. A boncztan ezt kétségtelenül igazolja, mert a rovarok között legértelmesebbekül fölsimert hangyáknak, méheknek és más értelmes állatoknak az agyvelejében találjuk föl, viszonyítva legnagyobb mérvben, az emberi agynak értelemre vallókul bebizonyosodott jelenségeit.

(Folytatjuk.)

